

ΑΝΑΛΥΣΙΣ ΤΗΣ ΗΛΕΚΤΡΑΣ ΤΟΥ ΣΟΦΟΚΛΕΟΥΣ

Ἐν τῇ ἀρχαίᾳ ἑλληνικῇ τραγωδίᾳ παρὰ τοὺς γυναικείους χαρακτῆρας τοὺς ἐλαυνομένους ὑπὸ φοβερῶν παθῶν εἰς στυγεράς πράξεις καὶ ἔνεκα τούτου οὐ μόνον μεγίστην δραματικὴν συγκίνησιν ἀλλὰ καὶ φρίκην ἐξεγείροντας. ὑπάρχουσι καὶ πολλοὶ ἄλλοι, οἵτινες, ἐκπροσωποῦντες εὐγενέστερα, ὑψηλότερα καὶ ἥρωικώτερα συναισθήματα, συγκινοῦσι μὲν ἡμᾶς ἐπίσης ἰσχυρῶς ἀλλὰ συμπαθέστερον καὶ ἀνθρωπινώτερον. Παρὰ τὴν Κλυταιμνήστραν, τὴν Μήδειαν καὶ τὴν Φαίδραν ἴστανται αἱ ὠραῖαι καὶ εὐγενεῖς μορφαὶ τῆς Ἡλέκτρας, τῆς Ἰφιγενείας, τῆς Ἀλκῆστιδος καὶ τῆς Ἀνδρομάχης, μορφαὶ παρθένων, συζύγων καὶ μητέρων ἀξίων τοῦ ὀνόματος καὶ τοῦ ὑψηλοῦ αὐτῶν προσορισμοῦ· ταύτας ἀναβιβάσασα ἐπὶ τῆς σκηνῆς τοῦ ἀρχαίου θεάτρου ἡ μουσα τοῦ Αἰσχύλου, τοῦ Σοφοκλέους καὶ τοῦ Εὐριπίδου περιέβαλε δι' ὅλης τῆς αἰγλῆς τῆς γυναικείας ἀρετῆς. Κατανοοῦντες οἱ μεγάλοι ἐκεῖνοι τραγικοὶ ὅτι τὰ βαθέως ἐν τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει ἐρριζωμένα καὶ ἰσχυρῶς αὐτὴν συγκλονοῦντα συναισθήματα τῆς πίνης καὶ ἀδελφικῆς στοργῆς, τῆς συζυγικῆς ἀφοσιώσεως καὶ τῆς φιλοπατρίας ἀποτελοῦσι κάλλιστα δραματικὰ στοιχεῖα κατὰ τὰς ἐκτάκτους καὶ ὑψηλὰς αὐτῶν ἐκδηλώσεις, πολλάκις ἐνεπνεύθησαν ἐξ αὐτῶν καὶ παρήγαγον δραματικὰ προϊόντα συνδυάζοντα ὑπέροχον ἠθοποιὸν δύναμιν μετ' ἀρρήτου καλλιτεχνικῆς ἀπολαύσεως. Ἐπειδὴ δὲ τὰ μεγάλα ταῦτα οἰκογενειακὰ συναισθήματα βαθύτερον καὶ περιπαθέστερον αἰσθάνεται ἡ γυνή, τούτου ἔνεκεν ἐν αἷς τραγωδίαις ταῦτα ἐπικρατοῦσι γυναῖκες εἶναι αἱ πρωταγωνισταῖσαι καὶ τὴν τραγικὴν πρᾶξιν διευθύνουσαι· οὕτω δὲ δημιουργοῦνται ἔξοχοι γυναικεῖοι χαρακτῆρες· τοιοῦτους ἔχει πολλοὺς ἡ ἀρχαία ἑλληνικὴ τραγωδία, ἐκ τῶν λαμπροτέρων δέ, θαυμασίους ὑπὸ τοῦ Σοφοκλέους διαπλασθεῖς, εἶναι ὁ τῆς Ἡλέκτρας ἐν τῇ ὁμωνύμῳ τραγωδίᾳ, εἰς τὴν ἀνάλυσιν τῆς ὁποίας ἤδη μέλλομεν νὰ προβῶμεν, ἵνα καταφανέστερον δηλωθῇ ὁ χαρακτήρ οὗτος· εἰσαγωγικῶς μόνον προτάσσομεν ὀλίγας λέξεις μέχρι τοῦ σημείου ἐξ οὗ ἄρχεται τὸ δράμα.

Κατὰ τὴν μυθικὴν παράδοσιν Ἀγαμέμνων ὁ βασιλεὺς τῶν Μυκηνῶν καὶ ἀρχιστράτηγος τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ εἰς Τροίαν μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς πόλεως ταύτης ἐπιστρέψας εἰς Μυκῆνας ἐφονεύθη δολίως ὑπὸ τῆς συζύγου αὐτοῦ Κλυταιμνήστρας καὶ τοῦ ἐραστοῦ αὐτῆς Αἰγίσθου, ὅστις καὶ συζευχθεὶς αὐτὴν ἔλαβε τὴν βασιλείαν τῶν Μυκηνῶν. Κατὰ τὸν φόνον τοῦ Ἀγαμέμνονος, ὡς ἐξ αὐτῆς τῆς τραγωδίας ἐξάγεται, ἐκινδύνευσε νὰ θανατωθῇ καὶ ὁ μικρὸς υἱὸς τούτου Ὀρέστης, ὃν ὅμως ἡ ἀδελφὴ αὐτοῦ Ἡλέκτρα διέσωσεν ἐκ τῶν

χειρῶν τῶν φονέων καὶ κρύφα ἐξέπεμψεν εἰς Φωκίδα παρὰ τινι φίλῳ μετὰ τοῦ παιδαγωγοῦ. Τὸν ἀδελφὸν τοῦτον ἡ τεθλιμμένη καὶ οἰκτρὸν βίον διάγουσα ἐν τοῖς πατρικοῖς ἀνακτόροις Ἡλέκτρα ἐπὶ πολλὰ ἔτη ἀναμένει ἀγωνιωδῶς, ἵνα ἔλθῃ τιμωρὸς τοῦ θανάτου τοῦ πατρὸς· ἡ πρὸς αὐτὸν καὶ τὸν ἀδίκως ἀποθάνοντα πατέρα ἀγάπη, τὸ ἰσχυρὸν μῖτος κατὰ τῆς κακῆς μητρὸς καὶ τοῦ κατασχόναντος τὸν οἶκον τῶν Ἀτρειδῶν Αἰγίσθου, ὁ μέγας πόθος τῆς ἐκδικήσεως κατ' ἀμφοτέρων τούτων εἶναι τὰ διαρκῶς κατέχοντα καὶ συνταράσσοντα τὴν ψυχὴν αὐτῆς συναισθήματα καὶ καθιστάντα αὐτὴν ἐξόχως τραγικὸν πρόσωπον. Τέλος ὁ ἀνυπομόνως ἀναμενόμενος ἀδελφός, αὐξηθεὶς ἤδη τὴν ἡλικίαν, ἔρχεται εἰς Μυκήνας, ἀλλ' ἐν ἀγνοίᾳ τῆς Ἡλέκτρας. Ἐκ τοῦ μέρους τούτου ἄρχεται ἡ τραγωδία, ἥς τὰ πρόσωπα εἶναι ὁ Παιδαγωγός τοῦ Ὀρέστου, ὁ Ὀρέστης, ἡ Ἡλέκτρα καὶ ἡ Χρυσόθεμις, ἀδελφαὶ αὐτοῦ, ἡ Κλυταιμνήστρα, μήτηρ αὐτῶν, ὁ Αἰγισθος, ὁ νέος βασιλεὺς τῶν Μυκηνῶν, χορὸς Μυκηναίων γυναικῶν καὶ ὁ τοῦ Ὀρέστου ἀχώριστος φίλος Πυλάδης, ὅστις ὁμῶς ἐν τῇ τραγωδίᾳ εἶναι κωφὸν πρόσωπον.

Ἡ σκηνὴ ὑπόκειται ἐν Μυκῆναις πρὸ τῶν ἀνακτόρων τῶν Πελοπιδῶν· ἡ ἡμέρα ἤδη ὑποφώσκει καὶ τὰ πρῶτα ἄσματα τῶν πτηνῶν ἀκούονται. Πρὸ τῶν ἀνακτόρων ἵστανται ὁ Παιδαγωγός, ὁ Ὀρέστης καὶ ὁ Πυλάδης. Πρῶτος λαμβάνει τὸν λόγον ὁ Παιδαγωγός δεικνύων εἰς τὸν Ὀρέστην τοὺς τόπους, οὓς πρὸ πολλοῦ ἐπόθει νὰ ἴδῃ καὶ οἵτινες ἤδη ἐκτείνονται πρὸ τῶν ἀπλήστων αὐτοῦ ὁμμάτων, παρακαλεῖται δὲ ἵνα τάχιστα οἱ δύο φίλοι ἀποφασίσωσι περὶ τοῦ πράκτεος, διότι ὁ καιρὸς ἐπείγει καὶ ἀπαιτεῖ ἔργα. Ὁ Ὀρέστης εὐχαριστεῖ τὸν Παιδαγωγὸν διὰ τὴν προθυμίαν καὶ πίστιν αὐτοῦ καὶ ἀποτείνει πρὸς αὐτὸν τοὺς ἐξῆς ωραίους λόγους, ἐν οἷς παραβάλλει αὐτὸν πρὸς ἵππον εὐγενῆ, ὅστις, καίπερ γέρων, ζωογονεῖται ἐν τοῖς κινδύνοις·

Ὡσπερ γὰρ ἵππος εὐγενής, κἄν ᾗ γέρων,
ἐν τοῖσι δεινοῖς θυμὸν οὐκ ἀπώλεσεν,
ἀλλ' ὀρθὸν οὓς ἴστησιν, ὡσαύτως δὲ σὺ
ἡμᾶς τ' ὀτρύνεις καὐτὸς ἐν πρώτοις ἔπη.

Μετὰ τοῦτο ἐκθέτει τὸ σχέδιον τῆς ἐκτελέσεως τῆς ἐκδικήσεως κατὰ τοῦ Αἰγίσθου καὶ τῆς Κλυταιμνήστρας ὡς ἐξῆς· ἐπειδὴ τὸ μαντεῖον τῶν Δελφῶν ἐρωτηθὲν ὑπ' αὐτοῦ περὶ τῆς τιμωρίας τῶν ἐνόχων ἐδήλωσεν ὅτι ὀφείλει νὰ μετέλθῃ ταύτην οὐχὶ διὰ στρατοῦ, ἀλλὰ διὰ δόλου, διὰ τοῦτο ὁ μὲν παιδαγωγός θὰ προσέλθῃ πρὸς αὐτοὺς ὡς ἀπεσταλμένος δῆθεν παρὰ Φανοτέως τοῦ Φωκέως, φίλου αὐτῶν, ἐν' ἀναγγεῖλῃ ψευδῶς τὸν θάνατον τοῦ Ὀρέστου ἐν ἵπποδρομικῷ ἀγῶνι τῶν Δελφῶν καὶ συγχρόνως κατασκοπεύσῃ τὰ ἐν τοῖς ἀνακτόροις· ὁ δ' Ὀρέστης καὶ ὁ Πυλάδης κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο θὰ μεταβῶσι πρὸς τέλεσιν σπονδῶν καὶ εὐχῶν ἐπὶ τοῦ τάφου τοῦ Ἀγαμέμνονος, μεθ' ὃ θὰ ἐπανεέλθωσιν εἰς τὰ ἀνάκτορα κομίζοντες τὴν νεκρικὴν ὑδρίαν τὴν περικλείουσαν δῆθεν τὴν κόριν τοῦ φονευθέντος Ὀρέστου, ὅπως μᾶλλον πιστευθῇ ὁ θάνατος τούτου καὶ ἡ ἐπίθεσις ἀποθῇ εὐχερεστέρα.

Τὸ σχέδιον τοῦτο ἀναπτύσσας ὁ Ὀρέστης καὶ προσθεὶς ὅτι θὰ λάμψῃ πρὸ τῶν ὀμμάτων τῶν ἐχθρῶν αὐτοῦ αἰφνιδίως ὡς ἀστήρ, ποιεῖται τὴν ἐξῆς εὐχὴν·

Ἄλλ' ὦ πατρώα γῆ θεοὶ τ' ἐγγώριοι,
δεῖξασθέ μ' εὐτυχοῦντα ταύταις ταῖς ὁδοῖς,
σύ τ', ὦ πατρώων δῶμα· σοῦ γὰρ ἔρχομαι
δείκῃ καθαρτῆς πρὸς θεῶν ὠρμημένος·
καὶ μή μ' ἄτιμον τῆσδ' ἀποστείλητε γῆς,
ἀλλ' ἀργέπλουτον καὶ καταστάτην δόμων.

Ἡδὴ πρόκειται ν' ἀπέλθωσι πάντες, ὅτε ἐνδοθεν τῶν ἀνακτόρων ἀκούονται θρήνοι· ὁ Ὀρέστης, ὑποπτεύων μὴ ἡ Ἥλέκτρα θρήνῃ, θέλει νὰ μείνωσιν, ἀλλ' ὁ Παιδαγωγὸς ὑπομιμνήσκων ὅτι πρωτίστως πρέπει νὰ ἐκτελέσωσι τὰς διαταγὰς τοῦ μαντείου ἐμποδίζει αὐτὸν καὶ οὕτως ἀπέρχονται, ἐμφανίζεται δὲ πρὸ τῶν ἀνακτόρων ἡ Ἥλέκτρα ἐν εὐτελεῖ περιβολῇ, τεθλιμμένη καὶ ὀδυρομένη. Τὸν θρήνον αὐτῆς ἀποτείνει εἰς τὴν φύσιν. Ἐν τῷ πνεύματι αὐτῆς διαρκῶς παρίσταται ἡ φρικώδης εἰκὼν τῆς ἐν δειπνῷ δολοφονίας τοῦ πατρὸς, ὅστις ἔπεσεν ὑπὸ τὸν πέλεκυν τοῦ Αἰγίσθου καὶ τῆς Κλυταιμνήστρας ὡς εἰς τὰ δάσκη πίπτει ἡ δρυς καταβαλλομένη ὑπὸ τῶν ὕλοτόμων· δηλοῖ ὅτι νύκτα καὶ ἡμέραν θὰ θρήνῃ αὐτὸν ὡς ἀηδὼν ἀπολέσασα τοὺς νεοσσούς καὶ ζητοῦσα ἐκδίκησιν ἀνακράζει·

ὦ δῶμα· Αἴδου καὶ Περσεφόνης,
ὦ χθόνι· Ἑρμῇ καὶ πότνι· Ἀρὰ
σεμναὶ τε θεῶν παῖδες Ἑρινύες,
αἶ τοὺς ἀδίκως θνήσκοντας ὀρέσθ',
αἶ τοὺς εὐνάς ὑποκλεπτομένους,
ἔλθετ', ἀρήξατε, τίσασθε πατρός
φόνον ἡμετέρου,
καὶ μοι τὸν ἐμὸν πέμψατ' ἀδελφόν.

Ἐν ᾧ ἡ Ἥλέκτρα θρήνεῖ ταῦτα χορὸς εὐγενῶν ἐγγωρίων γυναικῶν προσέρχεται καὶ προσπαθεῖ μετὰ πολλῆς συμπαθείας νὰ παρηγορήσῃ αὐτήν· τότε δὲ ἀμοιβαίως ἡ ἡρώϊς καὶ αἱ γυναῖκες ἐκεῖναι ᾔδουσι τὸν λεγόμενον ἐν τῇ ἀρχαίᾳ τραγωδίᾳ κομμὸν, ἥτοι ᾄσμα τοῦ ἐπὶ τῆς σκηνῆς ὑποκριτοῦ καὶ τοῦ ἐν τῇ ὀρχήστρᾳ χοροῦ ἀπαντῶντος εἰς αὐτό. Καὶ ἡ μὲν Ἥλέκτρα ἐν τῷ κομμῷ τούτῳ θρήνεῖ τὸν σκληρὸν θάνατον τοῦ πατρὸς, ἐκθέτει τὴν οἰκτράν αὐτῆς θέσιν ἐν τοῖς ἀνακτόροις, ὅτι ὡς δούλῃ ἐνδύεται καὶ κακῶς τρέφεται, καὶ εὐχεται τὴν τιμωρίαν τῶν φονέων, αἱ δὲ γυναῖκες, μὴ ἐγκρίνουσαι τοὺς ἀπαύστους αὐτῆς θρήνους, συμβουλεύουσιν αὐτῇ νὰ ἔχῃ πεποίθησιν εἰς τοὺς θεούς, νὰ ἐλπίζῃ πάντοτε εἰς τὴν ἐπάνοδον τοῦ ἀδελφοῦ καὶ νὰ μὴ ἐρίξῃ πρὸς τοὺς ἰσχυρούς. Ἡ Ἥλέκτρα συναισθανομένη ὅτι διὰ τῶν πολλῶν θρήνων γίνεται ὀχληρὰ εἰς τὸν χορὸν ζητεῖ συγγνώμην παρ' αὐτοῦ, ἀλλὰ δικαιολογεῖται λέγουσα ὅτι πᾶσα εὐγενῆς γυνὴ τὸ αὐτὸ θὰ ἔπραττεν· ἡ μήτηρ, λέγει, μισεῖ τὰ μέγιστα αὐτήν καὶ

εἰς πολλοὺς ἐξευτελισμοὺς υποβάλλει αὐτὴν μετὰ τοῦ Αἰγίσθου· οὗτος κάθηται ἐπὶ τοῦ θρόνου τοῦ Ἀγαμέμνονος φορῶν τὰ βασιλικά ἐκείνου ἐνδύματα καὶ τελεῖ σπονδὰς ἐν τοῖς ἀνακτόροις ἐν τῷ τόπῳ αὐτῷ ἐνθα διέπραξε τὸν φόνον· ἡ Κλυταιμνήστρα κατὰ μῆνα ἐν τῇ ἡμέρᾳ τοῦ ἀπαισίου ἐκείνου φόνου, οἶονεῖ ἐμπαίζουσα, τελεῖ θυσίας καὶ χοροὺς, εἰς πᾶσαν δ' εὐκαιρίαν ἐκτοξεύει δι' ὀδυσσεϊκῶν λόγων τὸ κατ' αὐτῆς μῖσος, ἔχουσα συνεπίκουρον εἰς τοῦτο καὶ τὸν ἀνανδρὸν ἐραστὴν. Πάντα ταῦτα σπαράττουσιν ὀδυνηρῶς τὴν ψυχὴν αὐτῆς, ἐνῶ ἀφ' ἐτέρου ἢ βραδύτης τῆς ἐλεύσεως τοῦ Ὀρέστου ἐμβάλλει αὐτὴν εἰς ἀπελπισμόν.

Ὁ χορὸς παρηγορεῖ καὶ πάλιν τὴν Ἠλέκτραν καὶ λέγει νὰ ἐλπίζῃ ἐπὶ τὸν Ὀρέστην, ὅτε ἐκ τῶν ἀνακτόρων ἐξερχομένη ἐμφανίζεται ἡ Χρυσόθεμις σπονδὰς καὶ νεκρικὰ κοσμήματα ἐν ταῖς χερσὶ φέρουσα. Ζωηρότατος διάλογος συνάπτεται μεταξὺ τῶν δύο ἀδελφῶν. Ἡ Χρυσόθεμις παρατηρεῖ εἰς τὴν Ἠλέκτραν ὅτι ἀνωφελῶς θρηνεῖ καὶ ἀντιτίσσεται κατὰ τῶν ἰσχυρῶν, ἀγγέλλει δ' αὐτῇ ὅτι ὁ Αἰγίσθος, ὅστις κατ' ἐκείνην τὴν στιγμὴν ἀπῆν τῶν ἀνακτόρων, μέλλει ἅμα τῇ ἐπιστροφῇ αὐτοῦ νὰ ἐγκλείσῃ αὐτὴν εἰς ζοφῶδες ὑπόγειον οἶκημα. Τοῦτο ἀκούσασα ἡ Ἠλέκτρα, ἥτις καὶ προηγουμένως ἐν τῷ διαλόγῳ ἔφεξε τὴν ἀδελφὴν ὡς μὴ βοηθοῦσαν τῷ πατρὶ, ὡς ἀναξίαν καὶ δειλὴν, ἐρωτᾷ μετ' ἀγανακτήσεως·

Ἠλ. Ἡ ταῦτα δὴ με καὶ βεβούλευνται ποιεῖν ;

Χρ. Μάλιστα' ὅταν περ οἶκαδ' Αἰγίσθος μόλῃ.

Ἠλ. Ἀλλ' ἐξίκοιτο τοῦδέ γ' εἶναι' ἐν τάχει.

Χρ. Τίν', ὦ τάλαινα, τόνδ' ἐπηράσω λόγον ;

Ἠλ. Ἐλθεῖν ἐκείνον, εἴ τι τῶνδε δρᾶν νοεῖ.

Χρ. Ὅπως πάθης τί χρῆμα ; ποῦ ποτ' εἰ φρενῶν ;

Ἠλ. Ὅπως ἀφ' ἐμῶν ὡς προσωτάτω φύγω.

Ἐν τῷ τελευταίῳ στίχῳ ἡ Ἠλέκτρα μετὰ βαθυτάτης περιφρονήσεως δηλοῖ ὅτι ἐγκλεισμένη ἐν τῷ ὑπογείῳ οἴκῳ δὲν θὰ ἔχῃ πρὸ αὐτῆς τὸ δυσάρεστον θέαμα τῶν φονέων, ἀλλὰ, παραφερομένη ἐκ τοῦ πάθους, περιλαμβάνει ἰκάνπτως μεταξὺ τούτων καὶ τὴν ἀδελφὴν αὐτῆς. Ἡ ἀγαθὴ Χρυσόθεμις ὑπομένει γενναίως τὰς μομφὰς τῆς Ἠλέκτρας, τὴν ὁποῖαν κατὰ βάθος ἀγχιπᾷ, διότι ἀναγνωρίζει τὰ εὐσεβῆ καὶ γενναῖα αἰσθήματα ὧν ἐμφορεῖται, ἀλλὰ μὴ ἔχουσα τὸ σθένος νὰ συμμερισθῇ ταῦτα σπεύδει ν' ἀπέλθῃ· ἡ Ἠλέκτρα ζητεῖ νὰ μάθῃ ποῦ μεταβαίνει καὶ πρὸς τί φέρει ἐν ταῖς χερσὶ νεκρικὰ κοσμήματα καὶ σπονδὰς· τῆς Χρυσόθεμιδος δὲ εἰσαύτης ὅτι φέρει ταῦτα εἰς τὸν τάφον τοῦ πατρὸς ὡς ἐξίλαστήρια παρὰ τῆς Κλυταιμνήστρας ἰδούσης τὴν νύκτα ὄνειρον καταπτοῦσαν αὐτὴν, ἀναλαμβάνει θάρρος καὶ ἐρωτᾷ νὰ μάθῃ, ποῖον εἶναι τὸ ὄνειρον. Ἡ Χρυσόθεμις τότε διηγείται ὅτι ἡ μήτηρ αὐτῶν εἶδε καθ' ὕπνον ἐμφανισθέντα τὸν Ἀγαμέμνονα ἐν τοῖς ἀνακτόροις καὶ πῆξαντα ἐν αὐτοῖς τὸ βασιλικὸν σκῆπτρον, ἐξ οὗ ἐβλάστησε δένδρον σκιάσαν πᾶσαν τὴν χώραν τῶν Μυκηναίων, ὅτι δὲ καταταραχθεῖσα ἐκ τοῦ ὁνείρου τούτου ἠθέλησε νὰ ἐξιλεώσῃ τὴν σκιάν τοῦ Ἀγαμέμνονος δι' ἐπιτυμβίων σπονδῶν. Ἡ Ἠλέκτρα θεωροῦσα τὸ ὄνειρον τοῦτο ὡς αἷσιον οἰωνὸν ἐνισχύεται ἐν τῇ ιδέᾳ τῆς ἐκδίκησεως, πείθει δὲ τὴν ἀδελφὴν ἵνα μὴ κομίσῃ

εἰς τὸν τάφον τοῦ πατρὸς τὰ παρὰ τῆς Κλυταιμνήστρας διαταχθέντα, ἀλλὰ βόστρυχον ἐκ τῆς κόμης αὐτῶν καὶ τὴν ἰδίαν αὐτῆς εὐτελῆ ζώντην λέγουσα πρὸς αὐτήν·

... .. σὺ δὲ
 τεμοῦσα κρατὸς βοστρύχων ἄκρας φόβας
 κάμου ταλαίνης, σμικρὰ μὲν τὰδ', ἀλλ' ὅμως
 ἄχω, δὸς αὐτῷ, τήνδ' ἀλιπαρῇ τρίχῃ
 καὶ ζῶμα τοῦμόν οὐ χλιδαῖς ἡσκημένον.

Παρακαλεῖ δ' αὐτήν νὰ γονυπετήσῃ ἐπὶ τοῦ τάφου τοῦ πατρὸς καὶ νὰ εὐχηθῇ, ὅπως βοηθήσῃ αὐτὰς κατὰ τῶν ἐχθρῶν καὶ ὅπως ὁ Ὀρέστης ἐλθὼν καταβάλῃ τούτους.

Ἡ Χρυσόθεμις πείθεται καὶ ἀπέρχεται πρὸς ἐκτέλεσιν τῆς παρακλήσεως τῆς Ἠλέκτρας, οὐχὶ ὅμως καὶ ἄνευ φόβου μὴ φωραθῇ· τόσον δειλὴ καὶ ἀσθενὴς εἶναι.

Ἐνῶ δ' ἡ Ἠλέκτρα μένει ἤδη μόνη πρὸ τῶν ἀνακτόρων, ὁ χορὸς ᾄδει ᾠσμα, ἐν τῷ ὁποίῳ, ἀντλῶν ἐλπίδας ἐκ τοῦ ὀνείρου τῆς Κλυταιμνήστρας, ἐκφράζει τὴν ἰδέαν ὅτι ταχύπους ἡ θεὰ Δίκη μέλλει νὰ ἐπέλθῃ κατὰ τῶν μιαιφόνων φονέων καὶ ὅτι, ἂν μὴ τοῦτο συμβῇ νῦν, οὐδεμίαν πλέον σημασίαν θὰ ἔχωσιν ἐν τῷ μέλλοντι αἱ προρρήσεις εἴτ' ἐν ὀνείροις εἴτ' ἐν χρησμοῖς· ἐν τέλει δὲ οἰκτίζει τὸν οἶκον τῶν Πελοπιδῶν, διότι, ἀφ' ἧς στιγμῆς ὁ Πέλοψ ἀδίκως ἐφόνευσε τὸν Μυρτίλον,¹ οὐδέποτε ἐξ αὐτοῦ ἐξέλιπον αἱ συμφοραί.

Μετὰ τὸ πέρας τοῦ ᾠσματος ἔρχεται ἡ Κλυταιμνήστρα μετὰ θεραπαινίδος κρατούσης κάνιστρον πλήρες καρπῶν καὶ ἀνθέων, ἵν' ἀποτείνῃ εὐχὴν εἰς τὸ πρὸ τῶν ἀνακτόρων ἰδρυμένον ἄγαλμα τοῦ Ἀπόλλωνος καὶ διὰ ταύτης ματαιώσῃ τὴν κακὴν ἐκβασιν τοῦ ὀνείρου· ἀλλ' ἰδοῦσα τὴν Ἠλέκτραν καταλαμβάνεται ὑπ' ὀργῆς καὶ σφοδρῶς κατηγορεῖ αὐτήν ὡς ἐπωφεληθεῖσαν ἐκ τῆς ἀπουσίας τοῦ Λίγισθου ὅπως δυσφημήσῃ τὴν μητέρα πρὸς τὰς Μυκηναίας, ἀπολογεῖται δὲ διὰ τὴν συζυγοκτονίαν, λέγουσα ὅτι δικαίως ἐφόνευσε τὸν Ἀγαμέμνονα, διότι οὗτος ἀδίκως ἐθύσασε τὴν θυγατέρα αὐτῶν Ἰριγένειαν. Ἡ Ἠλέκτρα καταρρίπτει δι' ἰσχυρῶν ἐπιχειρημάτων τὴν δικαιολογίαν ταύτην, ἀποδεικνύουσα ὅτι τὴν θυσίαν ἐκείνην ἀπῆρτησεν ἡ Ἄρτεμις, ὅτι ὁ δυστυχὴς πατὴρ δὲν ἠδύνατο ν' ἀποφύγῃ αὐτήν, ὅτι οὐδόλως ὤφειλεν ἐκείνη ἕνεκα τούτου νὰ φονεύσῃ αὐτὸν καὶ ὅτι μόνον ὁ πρὸς τὸν Λίγισθον ἔρως αὐτῆς ὑπῆρξεν αἰτία τοῦ φόνου τοῦ Ἀγαμέμνονος· μετὰ ταῦτα δ' ἐκθέτει τὸν οἰκτρὸν βίον ὃν διάγει αὐτὴ μὲν ἐν τοῖς ἀνακτόροις, ὁ δυστυχὴς δ' Ὀρέστης ἐν τῇ ξένῃ, καὶ οὐδαμῶς διστάζει νὰ εἴπῃ ὅτι, ἂν ἠδύνατο μόνη νὰ ἐπιτελέσῃ τὴν ἐκδίκησιν, ἤθελε ταχέως προβῆ εἰς αὐτήν·

... .. καὶ τόδ' εἶπερ ἔσθενον, (λέγει)
 ἔδρων ἄν, εὖ τοῦτ' ἴσθι.

¹ Ἰδ. Πασαν. VIII, 14, 7.

Ἐπάγουσα ἀμέσως καὶ τὰ ἑξῆς·

ταυτὸ γ' εἵνεκα
κῆρυσσε μ' ἐς ἅπαντας εἴτε χρῆς κακὴν
εἴτε στόμαργον εἴτ' ἀναιδείας πλέαν·
εἰ γὰρ πέφυκα τῶνδε τῶν ἔργων ἰδρις,
σχεδόν τι τὴν σὴν οὐ κατασχύνω φύσιν.

Δεινότερα ὕβρις τῆς ἐν τῷ τελευταίῳ στίχῳ ἐκφραζομένης δὲν ἠδύνατο νὰ γίνῃ διὰ τὴν Κλυταιμνήστραν.

Τέλος μετά τινος ἔτι δριμύεις λόγους ἡ ἔρις λήγει καὶ ἡ Κλυταιμνήστρα, ποιουμένη τὴν ἐκ καρπῶν προσφορὰν πρὸ τοῦ ἀγάλματος τοῦ Ἀπόλλωνος ἀποτείνει ἅμα πρὸς τὸν θεὸν τοῦ φωτὸς δι' ἀορίστων, ἕνεκα τῆς παρουσίας τῆς Ἠλέκτρας, λέξεων τὴν εὐχὴν αὐτῆς, ἱκετεύουσα ἵνα, ἐὰν μὲν τὸ ὄνειρον εἶναι αἶπιον δι' αὐτὴν, τελεσφορήσῃ, ἐὰν δὲ δυσμενές, γραφῇ κατὰ τῶν ἐχθρῶν, καὶ ἵνα βασιλεύῃ εὐτυχῶς ἐν τῷ οἴκῳ τῶν Ἀτρείδων ἀγαπωμένη ὑπὸ τοῦ Αἰγίσθου καὶ τῶν λοιπῶν ἐν τοῖς ἀνακτόροις τέκνων. Ἀλλ' ἐπειδὴ ἐν τῷ πνεύματι αὐτῆς ὑπάρχει ἀνησυχία, μὴ ὁ Ὀρέστης ἔλθῃ καὶ φονεύσῃ αὐτὴν, ἀνησυχία εὐκάλως ἐξηγουμένη ἐκ τοῦ ὁνείρου ὃ εἶδε, οὐδόλως κωλύεται νὰ ἐκφράσῃ πρὸς τὸν θεὸν καὶ τὴν εὐχὴν ἵνα ὁ υἱὸς αὐτῆς ἀποθάνῃ· ἀλλὰ τὴν εὐχὴν ταύτην ἡ ἀνισία μήτηρ ἐκφράζει νοερῶς, τοῦτο δὲ δεικνύει ἔτι μᾶλλον τὴν κακοῦργον αὐτῆς φύσιν καὶ ἐμποιεῖ δραματικὴν κρίσιν.

Ἰδοὺ πῶς ἐκδηλοῖ τὸν ἐνδόμυχον αὐτῆς πόθον χωρὶς νὰ λέγῃ αὐτὰς
τὰς λέξεις·

τὰ δ' ἄλλα πάντα καὶ σιωπῶσης ἐμοῦ
ἐπαξιῶ σε δαίμον' ὄντ' ἐξειδέναι
τούς ἐκ Διὸς γὰρ εἶκός ἐστι πάνθ' ὁράν.

Εὐθὺς μετὰ τὴν εὐχὴν τῆς Κλυταιμνήστρας προσέρχεται ὁ Παιδαγωγὸς ὡς ἄγγελος καὶ προσφωνῶν τὴν βασίλισσαν ἀγγέλλει ὅτι ὁ Ὀρέστης ἀπέθανεν· ἐπὶ τῇ εἰδῇσιν ταύτῃ ἡ μὲν Ἥλέκτρα ἀναφωνεῖ·

Οἱ 'γὼ τάλαιν', ὅληνλα τῇδ' ἐν ἡμέρᾳ.

ἡ δὲ Κλυταιμνήστρα·

τί φής, τί ψής, ὦ ξεῖνε : μή ταύτης κλύε.

Ἐν ταῖς ἀναφωνήσεσι ταύταις διακρίνει τις ὅτι ἡ μὲν Ἡλέκτρα καταλαμ-
βάνεται ὑπὸ ἀλγεινοτάτης λύπης καὶ τελείας ἀπογνώσεως, ἡ δὲ Κλυταιμνήστρα
διὰ τῆς ἐπαναλήψεως τῆς ἐρωτήσεως ἐκδήλοι· τὸν πόθον ἔν' ἀκούσῃ πάλιν γεγο-
νὸς εὐάρεστον καὶ ἀπροσδόκητον· μὴ προβαίνουσα δ' εἰς ἐκδήλωσιν τῶν αἰσθη-
μάτων αὐτῆς ζητεῖ νὰ μάθῃ παρὰ τοῦ ἀγγέλου, τίνι τρόπῳ ἀπώλετο ὁ Ὀρέστης.
Ὁ Παιδαγωγὸς τότε ἀφηγεῖται λεπτομερῶς τὰ κατὰ τὸν θάνατον τοῦ υἱοῦ τοῦ
Ἀγαμέμνονος ἐν ἄρματοδρομίᾳ τῶν Πυθικῶν ἀγώνων· ἡ νίκη τοῦ Ὀρέστου
ἐν τῷ δρόμῳ κατὰ τὴν πρώτην ἡμέραν τῶν ἀγώνων, ἡ ἄρματοδρομία ἧς μετέ-

σχε τήν ἐπομένην καὶ ἐν ᾗ ἐγένετο τρομερὰ σύρραξις ἀρμάτων, ἡ πτώσις τοῦ Ὀρέστου καὶ ἡ περιπλοκή αὐτοῦ ἐντὸς τῶν ἱππικῶν ἱμάντων, ἡ ἀναβόησις τοῦ πλήθους ἐπὶ τῷ θεάματι τούτῳ, ὁ φρικώδης ἐλκυσμός τοῦ σώματος τοῦ ἀτυχοῦς νέου ὑπὸ τῶν ἀφηνιασάντων ἵππων, ἡ ἐκ τούτου τελεία παρομορφωσις αὐτοῦ γενομένου ἀγνωρίστου καὶ αὐτοῖς τοῖς φίλοις, πάντα ταῦτα ἐκτίθενται ἐν τῇ διηγήσει τοῦ Παιδαγωγοῦ μετὰ τοσαύτης ἀκριθείας, ἐναργείας, ζωηρότητος καὶ συγκινήσεως, ὥστε ἄγεται τις νὰ πιστεύσῃ ὅτι ὄντως ὁ Ὀρέστης ἀπέθανε.

Ἡ Κλυταιμνήστρα, διατελοῦσα ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῆς φεβερᾶς ταύτης διηγήσεως, φαίνεται μετὰ τὸ πέρας αὐτῆς ἀμφιβόλως πιεζομένη ὑπὸ τῆς λύπης διὰ τὸν θάνατον τοῦ υἱοῦ· ἀλλὰ τὸ ἀσθενῶς ἐξεγερθὲν παρ' αὐτῇ μητρικὸν φίλτρον καταπνίγεται ἀμέσως, καὶ εὐθὺς ἡ χαρὰ αὐτῆς ἐκρήγνυται ἀπροκαλύπτως. Ἦδη νομίζει ὅτι ἀπηλλάγη τοῦ ἀπαύστως ἀπειλοῦντος αὐτὴν κινδύνου παρὰ τοῦ Ὀρέστου καὶ ὅτι τοῦ λοιποῦ θὰ διάγῃ βίον ἡπυχον, εἰρωνεύεται δὲ σκληρῶς τὴν Ἥλέκτραν ὡς στερηθεῖσαν ἐκείνου, ὃν ἐθεώρει ὄργανον τῶν ἐκδικητικῶν αὐτῆς πόθων. Πόση τραγικὴ εἰρωνεία ὑπάρχει ἐν τῷ μέρει τούτῳ τῆς τραγωδίας, εἶναι εὐχολον νὰ κατανοήσῃ τις ἀναλογιζόμενος ὅτι, καθ' ἣν στιγμὴν ἡ Κλυταιμνήστρα θεωρεῖ ἑαυτὴν ἀπηλλαγμένην παντὸς κινδύνου, ἀκριβῶς κατὰ τὴν στιγμὴν ταύτην παρασκευάζεται ὁ ὕλεθρος αὐτῆς, ὁ δὲ θεατὴς γινώσκων κάλλιστα τοῦτο ἀπολαύει τῆς δραματικῆς ἐκείνης συγκινήσεως καὶ τοῦ κάλλους τῆς θεατρικῆς τέχνης, ὧν τὰ μυστήρια τόσον καλῶς κατεῖχεν ὁ Σοφοκλῆς.

Εἰσελθούσης τῆς Κλυταιμνήστρας μετὰ τοῦ Παιδαγωγοῦ εἰς τὰ ἀνάκτορα, ἡ Ἥλέκτρα θρηνεῖ ἤδη πρὸ αὐτῶν τὴν τελείαν μόνωσιν εἰς ἣν περιῆλθε καὶ ἀναλογίζεται ὅτι, τοῦ Ὀρέστου ἐκλιπόντος, ὁ βίος αὐτῆς ἔσται οἰκτρότερος ἐν μέσῳ τῶν φονέων· ὅθεν ποθεῖ ν' ἀποθάνῃ ἐκεῖ πρὸ τῶν πυλῶν τῶν ἀνακτόρων, θεωροῦσα μάλιστα χάριν ἐάν τις τῶν ἔνδον φονεύσῃ αὐτήν. Ὁ χορός, ὅστις αἰείποτε συμπαθεῖ αὐτῇ, βλέπων τὴν βαθεῖαν αὐτῆς θλίψιν καὶ τὰς περὶ τιμωρίας τῶν φονέων ἐλπίδας ματαιουμένας, ἔτι δὲ τοὺς μὲν κακοὺς εὐτυχοῦντας, τοὺς δὲ ἀγαθοὺς καταστρεφόμενους, ἐκφράζει ἀπορίαν, πῶς οἱ κεραυνοὶ τοῦ Διὸς δὲν τιμωροῦσι τοὺς φονεῖς, πειρᾶται δὲ κατὰ τὸ σῦνηθες νὰ παρηγορήσῃ τὴν Ἥλέκτραν, ἀλλὰ πράττει τοῦτο οὐχὶ προσηκόντως.

Αἰφνης πλήρης χαρᾶς καὶ ὁρμῆς προστρέχει πρὸς τὴν Ἥλέκτραν ἡ Χρυσόθεμις νομίζουσα ὅτι φέρει εἰδήσιν μέλλουσαν νὰ καταπαύσῃ τοὺς στεναγμούς καὶ τοὺς γόους τῆς ἀδελφῆς· εἶναι δὲ ἡ εἰδήσις αὕτη ὅτι ὁ Ὀρέστης ἦλθεν εἰς Μυκῆνας. Σημειωτέον ὅτι ἡ Χρυσόθεμις, ἄτε μεταβάσα, ὡς ἐλέχθη, εἰς τὸν τάφον τοῦ πατρὸς, οὐδὲν γινώσκει τῶν ὑπὸ τοῦ Παιδαγωγοῦ περὶ τοῦ θανάτου τοῦ Ὀρέστου ἀγγελθέντων. Ὅτε δ' ἡ Ἥλέκτρα λέγει εἰς αὐτὴν ὅτι παραφρονεῖ πιστεύουσα ὅτι ὁ Ὀρέστης ἦλθε καὶ ὅτι ἐμπαίζει τὴν συμφορὰν ἐν ᾗ ἀμφότεραι εὐρίσκονται, ἡ Χρυσόθεμις ἐπιμένει καὶ ζητεῖ παρ' αὐτῆς ν' ἀκούσῃ τὰς ἀποδείξεις ἃς ἔχει περὶ τῆς ἐν Μυκῆναις παρουσίας τοῦ Ὀρέστου· εἶναι δ' αἱ ἀποδείξεις αὗται ὅτι μεταβάσα εἰς τὸν τάφον τοῦ πατρὸς εἶδε μετ' ἐκπλήξεως ἐπ' αὐτοῦ σπονδὰς γάλακτος, ἄνθη πολλὰ καὶ βόστρυχον νεωστὶ τετμημένον· ἐπὶ τῇ θεᾷ τούτων τοσοῦτον συνεκινήθη καὶ τόσον ζωηρῶς ἠσθάνθη

ἐν τῇ φυγῇ αὐτῆς τὴν παρουσίαν τοῦ Ὀρέστου, ὥστε δάκρυα ἐπλήρωσαν τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτῆς· ἔχει τὴν πεποίθησιν ὅτι μόνος ὁ Ὀρέστης ἦτο δυνατόν νὰ ἐπιτελέσῃ τὰς ἐπιτυμβίους ταύτας τιμὰς εἰς τὸν πατέρα, διότι αὐτὴ μὲν ἡ ἰδία οὐδαμῶς προσέβη εἰς αὐτάς, ἡ Ἥλέκτρα οὐδὲ πρὸς τοὺς ναοὺς δύναται ἀτιμωρητεῖ νὰ μεταβῇ, τῶν φονέων ἀπαγορευόντων πᾶσαν αὐτῆς ἔξοδον, ἡ δὲ Κλυταιμνήστρα οὐδόλως συνηθίζει νὰ πράττῃ τοιαύτας πράξεις οὐδὲ θὰ ἐλάνθανε πράττουσα αὐτάς.

Ἐνῶς μετὰ πολλῆς ζέσεως καὶ περιπαθείας λέγει ταῦτα ἡ Χρυσόθεμις, ἐκ τῆς πλάνης ταύτης ἐξάγει αὐτὴν ἡ Ἥλέκτρα λέγουσα ὅτι ὁ ἀναγγεῖλας τὸν θάνατον τοῦ Ὀρέστου εἶναι ἐντὸς τῶν ἀνακτόρων εὐχάριστος τῇ μητρὶ, ὅτι δὲ ὅσα ἐκεῖνη εἶδεν ἐπὶ τοῦ τάφου τοῦ πατρὸς ἐτέθησαν ἴσως ὑπὸ τινος φίλου ὡς μνημόσυνον τοῦ ἀποθανόντος Ὀρέστου. Οὕτω δ' ἡ Χρυσόθεμις ἐκ τῆς μεγάλης χαρᾶς μεταπίπτει εἰς ἄφατον λύπην· αἱ τοιαῦται δὲ ψυχολογικαὶ μεταπτώσεις παρέχουσι λαμπρὰν δραματικὴν ποικιλίαν τῇ πράξει.

Ἦδη ἡ Ἥλέκτρα σκέπτεται νὰ προβῇ εἰς τὴν ἐκδίκησιν διὰ τῶν ἰδίων μόνων χειρῶν, ἀλλὰ πρὸ τούτου ζητεῖ τὴν σύμπραξιν τῆς ἀδελφῆς ἀποτείνουσα πρὸς αὐτὴν φιλοτίμους καὶ γενναίους λόγους· καταδεικνύει πρῶτον ὅτι ἀποθάνοντος τοῦ Ὀρέστου θὰ διάγῃ βίον ἄθλιον ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ Λιγίσθου, ὅτι πατρικὴν περιουσίαν δὲν ἔχουσι καὶ ὅτι ὁ τύραννος οὐδέποτε θὰ ἐπιτρέψῃ αὐταῖς γάμον, ἵνα μὴ ποτε γεννηθῇ ἐξ αὐτῶν τιμωρὸς τοῦ ἐγκλήματος· μετὰ τοῦτο ἀναπτύσσει εἰς αὐτὴν τάχαθ' ἄτινα θὰ προκύψωσιν· ἐὰν ἀμφοτέραι προβῶσιν εἰς τὴν ἐκδίκησιν ταύτην, λέγει, οἱ ἐν τῷ Ἄδῃ κείμενοι πατὴρ καὶ ἀδελφὸς θὰ θεωρήσωσιν ἔργον εὐσεβές, αὐταὶ δὲ θὰ ζῶσιν ἐλεύθεραι καὶ θὰ τύχωσιν ἐπαξίων γάμων, παρὰ δὲ τῶν πολιτῶν καὶ τῶν ξένων θ' ἀκούωσι τοιοῦτους ἐπαίνους·

Ἴδεσθε τῶδε τὸ κασιγνήτω, φίλοι,
ὦ τὸν πατρῶον οἶκον ἐξεσιωσάτην,
ὦ τοῖσιν ἐχθροῖς εὖ βεβηκόσιν ποτὲ
φυγῆς ἀφειδῆσαντε προυπτήτην φόνου·
τῶδε φιλεῖν χρή, τῶδε χρή πάντας σέβειν,
τῶδ' ἐν θ' ἑορταῖς ἐν τε πανδήμῳ πόλει
τιμᾶν ἅπαντας εἵνεκ' ἀνδρείας χρεῖων.

Καταβάλλουσα δὲ τελευταίαν προσπάθειαν, ἵνα πείσῃ τὴν ἀδελφὴν, ἀναφωνεῖ μετὰ πάθους·

Ἄλλ' ὦ φίλη, πείσθητι, συμπόνει πατρί,
σύγκαμν' ἀδελφῶ, παῦσον ἐκ κακῶν ἐμέ,
παῦσον δὲ σαυτήν, τοῦτο γινώσκουσ' ὅτι
ζῆν αἰσχρὸν αἰσχροῦς τοῖς καλῶς πεφυκόσιν.

Πλὴν μάτην· οἱ λαμπροὶ οὗτοι λόγοι οὐδόλως πείθουσι τὴν Χρυσόθεμιν, ἥτις ἀπαντῶσα χαρακτηρίζει εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς τὴν πρόθεσιν τῆς ἀδελφῆς ὡς

ἄφρονα, θεωροῦσα ὅτι εἶναι ἀδύνατον ὑφ' οὗς ὄρους ζῶσι ν' ἀντεπεξέλθωσι κατὰ τῶν ἰσχυρῶν καὶ ὅτι εἶναι ἀνωφελές νὰ ὑποστώσιν ἐξευτελιστικὸν θάνατον ἵνα διαφημισθῶσι μόνον, συμβουλεύει δὲ τῇ 'Ηλέκτρᾳ ν' ἀπόσχῃ τῆς πράξεως, ἵνα μὴ περιπέσωσιν ἐς ὄλεθρον αὐτὴ τε καὶ τὸ γένος αὐτῶν ἅπαν, ὑπισχνουμένη ὅτι οὐδὲν οὐδενὶ θὰ εἴπῃ περὶ τῶν σχεδίων αὐτῆς.

Τοὺς λόγους τούτους τῆς Χρυσοθέμιδος ἀποκρούει ἡ 'Ηλέκτρα καὶ ἐν τῇ ζωηρᾷ στιχομυθίᾳ, ἣτις ἐπακολουθεῖ, ἐπιμένει ἀκάμπτως εἰς τὴν ἑαυτῆς ἀπόφασιν, καίπερ μέλλουσα νὰ ἐπιτελέσῃ μόνῃ ταύτην, ὀνειδίζει δὲ διὰ σκληρῶν λέξεων τὴν ἀδελφὴν ἐπὶ ἀνανδρίᾳ καὶ ἀστοργίᾳ πρὸς τὸν πατέρα. Τὸ μέρος τοῦτο τῆς τραγωδίας εἶναι θαυμάσιον, διότι διὰ τοῦ ἀσθενοῦς καὶ ἀτόλμου χαρακτήρος τῆς Χρυσοθέμιδος ἐξαίρεται ὁ σταθερὸς καὶ θαρραλέος χαρακτήρ τῆς 'Ηλέκτρας. Ἐν ἑτέρᾳ τραγωδίᾳ τοῦ Σοφοκλέους, τῇ 'Αντιγόνῃ, ὑπάρχει ὅμοιον παράδειγμα ἀντιθέσεως χαρακτήρων μεταξὺ δύο ἀδελφῶν, τῆς Ἰσμήνης καὶ τῆς 'Αντιγόνης, ἐκείνης μὲν παρισταμένης ἀσθενοῦς καὶ συντηρητικῆς, ταύτης δὲ ἀκάμπτου καὶ ταλμηρᾶς εἰς τὸ ζήτημα τῆς ταφῆς τοῦ ἀδελφοῦ αὐτῶν Πολυνεΐκους ἀπαγορευθείσης ὑπὸ τοῦ τυράννου Κρέοντος.

Ἐνῷ ἡ Χρυσόθεμις εἰσέρχεται εἰς τὰ ἀνάκτορα, ἡ δ' 'Ηλέκτρα μένει πρὸ αὐτῶν πλήρης θλίψεως καὶ ἀπογνώσεως, ὁ χορὸς ψάλλει ᾠσμα, ἐν τῷ ὁποίῳ, ἀφορμὴν λαμβάνων ἐκ τῆς ἔριδος τῶν δύο ἀδελφῶν, παρατηρεῖ ὅτι μόνον ἡ 'Ηλέκτρα ἀγωνίζεται ἐν ταῖς συμφοραῖς τοῦ οἴκου τῶν Ἀτρειδῶν καὶ θρηνεῖ τὸν πατέρα καὶ ὅτι οὐδόλως φείδεται τῆς ζωῆς αὐτῆς προκειμένου νὰ ἐκδικηθῇ τοὺς μιαιρούς φονεῖς, ἐπαινεῖ δ' αὐτὴν διὰ τὴν ἀρετὴν καὶ τὴν σύνεσιν καὶ εὐχεται νὰ δαμάσῃ τοὺς ἐχθρούς.

Μετὰ τὸ ᾠσμα τοῦτο ἐμφανίζονται πρὸ τῶν ἀνακτόρων ὁ Ὀρέστης καὶ ὁ Πυλάδης ὡς ξένοι Φωκεῖς, φέροντες τὴν νεκρικὴν ὑδρίαν τὴν περιέχουσαν τὴν κόνιν τοῦ φονευθέντος δῆθεν ἐν Δελφοῖς υἱοῦ τοῦ Ἀγαμέμνονος· ἐνῷ δὲ ζητοῦσι τὸν Αἴγισθον ἵν' ἀναγγείλωσιν εἰς αὐτὸν τὸν θάνατον τούτου, ἡ 'Ηλέκτρα ἰδοῦσα τὴν ὑδρίαν καὶ σφοδρῶς συγκινηθεῖσα, ζητεῖ ἱκετευτικῶς ταύτην, ἵνα θρηνήσῃ ἐπ' αὐτῇ τὸν ἀδελφόν, ἑαυτὴν καὶ τὸ γένος ἅπαν. Ὁ Ὀρέστης συναινεῖ, ἐκείνη δὲ λαβοῦσα ἐν ταῖς χερσὶ τὰ θλιθερὰ λείψανα, ἀπαγγέλλει τὸν θαυμάσιον αὐτοῦ θρῆνον, ἐν ᾧ λησμονοῦσα πλέον τὸν ἐκδικητὴν κλαίει τὴν οἰκτρὰν τύχην τοῦ ἀδελφοῦ μόνον.

ὦ φίλτατου μνημεῖον ἀνθρώπων ἐμὸν
 ψυχῆς Ὀρέστου λοιπόν, ὡς σ' ἀπ' ἐλπίδων
 οὐχ ὦνπερ ἐξέπεμπον εἰσεδεξάμην.
 νῦν μὲν γὰρ οὐδὲν ὄντα βαστάζω χερσίν,
 δόμων δέ σ', ὦ παῖ, λαμπρὸν ἐξέπεμψ' ἐγώ.
 ὡς ὄφελον πάροιθεν ἐκλιπεῖν βίον,
 πρὶν εἰς ξένην σε γαίαν ἐκπέμψαι χερσίν
 κλέψασα ταῖνδε κἀνασώσασθαι φόνου,
 ὅπως θανὼν ἔκτισο τῇ τόθ' ἡμέρᾳ,
 τύμβου πατρώου κοινὸν εἰληχῶς μέρος.

νῦν δ' ἐκτὸς οἴκων κἀπὶ γῆς ἄλλης φυγὰς
κακῶς ἀπώλου, σῆς κασιγνήτης δίχα,
κοῦτ' ἐν φίλαισι χερσὶν ἢ τάλαιν' ἐγὼ
λουτροῖς σ' ἐκόσμησ' οὔτε παμφλέκτου πυρὸς
ἀνειλόμην, ὥς εἰκός, ἄθλιον βάρος.
ἀλλ' ἐν ξέναισι χερσὶ κηδευθεὶς τάλας
σμικρὸς προσήκεις ὄγκος ἐν σμικρῷ κύτει·
οἶμοι τάλαινα τῆς ἐμῆς πάλαι τραφῆς
ἀνωφελήτου, τὴν ἐγὼ θάμ' ἀμφὶ σοὶ
πόνῳ γλυκεῖ παρέσχον· οὔτε γάρ ποτε
μητρὸς σὺ γ' ἦσθα μᾶλλον ἢ κάμοῦ φίλος,
οὔθ' οἱ κατ' οἶκον ἦσαν, ἀλλ' ἐγὼ τραφός,
ἐγὼ δ' ἀδελφὴ σὴ προσηυδῶμην αἰεὶ·
νῦν δ' ἐκλέλειπε τοῦτ' ἐν ἡμέρᾳ μιᾷ
θανόντι σὺν σοί· πάντα γὰρ συναρπάσας
θύελλ' ὅπως βέβηχας· οἴχεται πατήρ·
τέθνηκ' ἐγὼ σοί· φροῦδος αὐτὸς εἰ θανών·
γελῶσι δ' ἐχθροί· μαίνεται δ' ὕψ' ἡδονῆς
μήτηρ ἀμήτωρ, ἥς ἐμοὶ σὺ πολλάκις
φήμας λάθρα προύπεμπες ὥς φανούμενος
τιμωρὸς αὐτός· ἀλλὰ ταῦθ' ὁ δυστυχῆς
δαίμων ὁ σὸς τε κάμὸς ἐξαφείλετο,
ὅς σ' ὥδέ μοι προύπεμψεν ἀντὶ φιλότητος
μορφῆς σποδὸν τε καὶ σκιάν ἀνωφελῆ.
οἶμοι μοι.

ὦ δέμας οἰκτρὸν· φεῦ, φεῦ·
ὦ, δεινοτάτας, οἶμοι μοι,
πεμφθεὶς κελεύθους, φίλταθ', ὥς μ' ἀπώλεσας·
ἀπώλεσας δῆτ', ὦ κασίγνητον κᾶρα·
τοίγάρ σὺ δέξαι μ' ἐς τὸ σὸν τόδε στέγος,
τὴν μηδὲν εἰς τὸ μηδέν, ὥς σὺν σοὶ κάτω
ναίω τὸ λοιπόν· καὶ γὰρ ἤνικ' ἦσθ' ἄνω,
ξὺν σοὶ μετεῖχον τῶν ἴσων, καὶ νῦν ποθῶ
τοῦ σοῦ θανοῦσα μὴ ἀπολείπεσθαι τάφου.

Ὁ θρῆνος οὗτος, ὁ πλήρης πάθους καὶ δυνάμεως, ὁ αἰείποτε καὶ ἐν αὐτῇ τῇ ἀρχαιότητι θαυμασθεὶς, ὁ κινήσας τοὺς θεατὰς πάντας εἰς δάκρυα ὅτε Πῶλος ὁ διάσημος ὑποκριτής, ὑποδυόμενος τὸ πρόσωπον τῆς Ἡλέκτρας καὶ κρατῶν ὑδρίαν περιέχουσαν τὴν κόνιν ἀποθανόντος τέκνου αὐτοῦ, ἐπλήρωσε βαθυτάτων καὶ πραγματικῶν ἐκρήξεων λύπης, ὁ θρῆνος οὗτος, λέγομεν, ὁ συγκεντρῶν πάντα τὰ ἀπὸ τοσούτου χρόνου κατακλύζοντα τὴν ψυχὴν τῆς ἡρωίδος αἰσθήματα, ἀπεικονίζει πιστῶς καὶ φυσικῶς τὴν ἀδελφικὴν ἀγάπην ἐν ὅλῃ αὐτῆς τῇ δυνάμει· οὐδὲ ἠδύναντο νὰ εὑρεθῶσιν ὑψηλότεροι καὶ περιπαθέστεροι λόγοι ἐκείνων, τοὺς

ὑποίους ὁ μέγας τραγικός ἔθηκεν εἰς τὸ στόμα τῆς τεθλιμμένης θυγατρὸς τοῦ Ἀγαμέμνονος δεχομένης ἐν μικρῷ δοχείῳ τὴν τέφραν ἐκείνου, ὃν ὠνειροπύλει μέγαν, ὡραῖον, ῥωμαλέον καὶ θαρραλέως ὁρμῶντα μετ' αὐτῆς εἰς τὴν ἱερὰν ἐκδίκησιν.

Ὁ Ὀρέστης ἀκούων τοὺς θρήνους τῆς ἀδελφῆς καταλαμβάνεται ὑπὸ ἰσχυροτάτης συγκινήσεως, ἐννοήσας δ' ἐκ τινος λόγου τοῦ χοροῦ, ὅτι ἐκ τῶν δύο ἀδελφῶν αὐτοῦ ἡ θρηνοῦσα εἶναι ἡ Ἥλέκτρα, οἰκτίζει τὴν ἀθλίαν καὶ παρημελημένην κατάστασιν ἐν ᾗ βλέπει αὐτήν, ἐρωτᾷ τὸ αἶτιον ταύτης καὶ εἰς πᾶσαν ἀπάντησιν τῆς Ἥλεκτρας τὸ ἄλγος αὐτοῦ αὐξάνει τοσοῦτον, ὥστε, μὴ δυνάμενος πλέον νὰ δεσπόσῃ ἑαυτοῦ, προβαίνει διὰ τῶν ἐπομένων ταχειῶν ἐρωτήσεων εἰς τὴν ἀναγνώρισιν, ἀφοῦ πρῶτον ἐβεβαίωθη περὶ τῆς πίστεως τῶν γυναικῶν τῶν ἀποτελουσῶν τὸν χορὸν.

Ὀρ. Μέγες τὸδ' ἄλγος νῦν, ὅπως τὸ πᾶν μάθης.

Ἥλ. Μὴ δῆτα πρὸς θεῶν τοῦτό μ' ἐργάσῃ, ξένε.

Ὀρ. Πείθου λέγοντι κούχ' ἁμαρτήσῃ ποτέ.

Ἥλ. Μή, πρὸς γενείου, μὴ 'ξέλῃ τὰ φίλτατα.

Ὀρ. Οὐ φημ' ἐάσειν. Ἥλ. ὦ τάλαιν' ἐγὼ σέθεν.

Ὀρέστα, τῆς σῆς εἰ στερήσομαι ταφῆς.

Ὀρ. Εὐφημα φώνει' πρὸς δίκης γὰρ οὐ στένεις.

Ἥλ. Πῶς τὸν θανόντ' ἀδελφὸν οὐ δίκη στένω;

Ὀρ. Οὐ σοι προσήκει τήνδε προσφωνεῖν φάτιν.

Ἥλ. Οὕτως ἄτιμός εἰμι τοῦ τεθνηκότος;

Ὀρ. Ἄτιμος οὐδενὸς σύ' τοῦτο δ' οὐχὶ σόν.

Ἥλ. Εἴπερ γ' Ὀρέστου σῶμα βαστάζω τόδε;

Ὀρ. Ἀλλ' οὐκ Ὀρέστου, πλὴν λόγῳ γ' ἡσχημένον.

Ἥλ. Ποῦ δ' ἔστ' ἐκείνου τοῦ ταιλαιπόρου τάφος;

Ὀρ. Οὐκ ἔστι' τοῦ γὰρ ζώντος οὐκ ἔστιν τάφος.

Ἥλ. Πῶς εἶπας, ὦ παῖ; Ὀρ. Ψεῦδος οὐδὲν ὦν λέγω.

Ἥλ. Ἡ ζῇ γὰρ ἀνὴρ; Ὀρ. Εἴπερ ἔμψυχος ἐγώ.

Ἥλ. Ἡ γὰρ σὺ κείνος; Ὀρ. Τήνδε προσβλέψασά μου σφραγίδα πατρὸς ἔκμαθ' εἰ σαφῇ λέγω.

Ἥλ. ὦ φίλτατον φῶς. Ὀρ. Φίλτατον, συμμαρτυρῶ.

Ἥλ. ὦ φθέγμα', ἀφίκου; Ὀρ. Μηκέτ' ἄλλοθεν πόθγ.

Ἥλ. Ἐχω σε χερσίν; Ὀρ. Ὡς τὰ λοιπ' ἔχοις αἰεί.

Ἥλ. ὦ φίλταται γυναῖκες, ὦ πολίτιδες,
ὁρᾷτ' Ὀρέστην τόνδε, μηχαναῖσι μὲν
θανόντα, νῦν δὲ μηχαναῖς σεσωσμένον.

Ἡ ἀναγνώρισις ἐγένετο. Ὁ χορὸς, πρὸς ὃν ἡ Ἥλέκτρα ἀποτείνει τοὺς τελευταίους τρεῖς στίχους, δακρύει ἐκ χαρᾶς, ἐνῶ κύματ' ἀφάτου εὐτυχίας περιλούουσι τὰς ψυχὰς τῶν συμπεπλεγμένων ἀδελφῶν· αἱ χορδαὶ τῆς ἀδελφικῆς

ἀγάπης δονοῦνται ἤδη ἰσχυρότατα καὶ λόγοι, οὓς μόνον αὕτη καὶ ἡ ἐκ τῆς ἀναγνωρίσεως πυκνίησις εὐρίσκει, ἐκχέονται ἀκράτητοι ἐκ τοῦ στόματος αὐτῶν· φαίνονται λησιμονήσαντες τὴν φοβεράν ἐκδίκησιν εἰς ἣν μετ' ὀλίγον θὰ προδοῖσι· τόπον ζωηρῶς καὶ βαθέως τὸ ἀδελφικὸν αἰσθημα συγκλονεῖ τὰς ψυχὰς αὐτῶν. Ὁ Ὀρέστης τέλος, βλέπων ὅτι ἡ Ἥλέκτρα δὲν δύναται νὰ περιστείλῃ τὴν ἄμετρον αὐτῆς χαρὰν, ἀλλ' ὅτι μεγαλοφώνως καὶ ἀκορέστως ἐκδηλοῖ ταύτην, καὶ φοβούμενος μὴ οἱ λόγοι αὐτῶν ἀκουσθῶσιν ἐντὸς τῶν ἀνακτόρων καὶ τὸ σχέδιον αὐτῶν φωραθῇ, συμβουλεύει τῇ ἀδελφῇ νὰ παύσῃ τὰς παραχώδεις ἐκδηλώσεις καὶ ζητεῖ νὰ μάθῃ, πῶς θὰ τιμωρήσῃ τοὺς φονεῖς, ἀποτρέπων αὐτὴν ἀκαίρων διηγήσεων περὶ τῶν συμβάντων κατὰ τὴν ἀπουσίαν αὐτοῦ ἐν Μυκῆναις καὶ συνιστῶν νὰ μὴ δεικνύῃ τῇ μητρὶ φαιδρὸν πρόσωπον κατὰ τὰς στιγμὰς ταύτας, ὅπως μὴ προδοθῶσιν· ὅταν εὐτυχίσῃσι, λέγει, θὰ δύνανται νὰ χαίρῃσι καὶ νὰ γελοῦσιν ἐλευθέρως. Ἡ Ἥλέκτρα ἀπαντᾷ ὅτι θὰ συμμορφωθῇ πρὸς ταῦτα καὶ λέγει ὅτι ὁ Αἰγισθος εἶναι ἐκτὸς τῶν ἀνακτόρων.

Αἰφνης ἀκούεται κρότος βημάτων ἐνδοθεν αὐτῶν· ἡ Ἥλέκτρα ἀναλαμβάνουσα ἥθος σοβαρὸν προτρέπει τοὺς δῆθεν ξένους (Ὀρέστην καὶ Πυλάδην) νὰ εἰσέλθωσιν εἰς τὰ ἀνάκτορα μετὰ τῆς νεκρικῆς ὑδρίας· ἐν ᾧ δὲ οὗτοι ἐτοιμάζονται νὰ πράξωσι τοῦτο, ἐμφανίζεται ὁ Παιδαγωγὸς (ἐκ τῶν βημάτων τούτου προήρχετο ὁ κρότος), ὅστις σφοδρῶς μέμφεται αὐτοὺς ὡς ἀφρόνως ἀναλίσκοντας λόγους καὶ ἀκαίρως ἐκδηλοῦντας τὰ αἰσθήματα αὐτῶν, ἐνῶ ὁ κίνδυνος εἶναι μέγας καὶ ὁ καιρὸς ἀπαιτεῖ ἔργα, προσθέτει δὲ ὅτι, ἂν μὴ αὐτὸς ἐφύλασεν ἐνδοθεν τῶν πυλῶν τῶν ἀνακτόρων, τὰ σχέδια αὐτῶν θὰ εἶχον ἤδη ἀποκαλυφθῇ. Ἡ Ἥλέκτρα βλέπουσα τὸν Παιδαγωγὸν καὶ μὴ ἀναγνωρίζουσα αὐτόν, ἀποροῦσα δὲ καὶ ἐκπλητταμένη ἐπὶ τοῖς λόγοις αὐτοῦ, ζητεῖ παρὰ τοῦ Ὀρέστου νὰ μάθῃ, τίς εἶναι ὁ ἄνθρωπος οὗτος· μαθοῦσα δὲ ὅτι εἶναι ἐκεῖνος εἰς ὃν ἡ ἰδία κατὰ τὸν φόνον τοῦ πατρὸς παρέδωκε τὸν ἀδελφόν καὶ ὅτι οὗτος ὑπ' αὐτοῦ ἤχθη καὶ ἀνετράφη ἐν Φωκίδι, ἐκφράζει μεγάλην χαρὰν ἐπὶ τῇ ἀναγνωρίσει αὐτοῦ· οὕτω δὲ εἰς τὸ ὥραϊον σύμπλεγμα τῶν δύο ἀδελφῶν ἀντιπροσωπευόντων ἐν τῇ τραγωδίᾳ τὴν ὁρμὴν καὶ τὴν δρᾶσιν τῆς νεότητος προστίθεται καὶ ἕτερον πρόσωπον, ὅπερ διὰ τῆς πείρας τῆς ἡλικίας καθοδηγεῖ περισκευμένως τὰ ὁρμητικὰ βήματα ἐκείνων πρὸς ἐπιτέλεσιν τοῦ μεγάλου καὶ φοβεροῦ ἔργου.

Ὁ Παιδαγωγὸς θεωρῶν πολῦτιμον τὸν χρόνον καὶ ἀποφεύγων λόγους μακροὺς προτρέπει αὐτοὺς νὰ εἰσέλθωσιν ἐντὸς τῶν ἀνακτόρων καὶ φονεύσωσι τὴν Κλυταιμνήστραν μόνην οὖσαν ἤδη, διότι, ἐὰν βραδύνωσι καὶ ὁ Αἰγισθος ἐπιστρέψῃ, ὁ ἀγὼν ἔσται δεινότερος. Ἡ ἐγγίζουσα στιγμή εἶναι κρισιμωτάτη ἅμα καὶ φοβερωτάτη· εἶναι ἡ στιγμή τῆς μητροκτονίας. Πρὶν οἱ ἐκτελεσθῇ ταύτης εἰσέλθωσιν εἰς τὰ ἀνάκτορα ὅπως ἐπιτελέσωσιν αὐτήν, ἡ Ἥλέκτρα σταθεῖσα πρὸ τοῦ ἀγάλματος τοῦ Ἀπόλλωνος ποιεῖται εὐχὴν, ἵνα ὁ θεὸς προσέλθῃ ἄρωγός εἰς τὴν ἐπιχείρησιν αὐτῶν καὶ δείξῃ τοῖς ἀνθρώποις πῶς τιμωροῦνται οἱ ἄσεβεῖς ὑπὸ τοῦ θεοῦ. Μετὰ τὴν εὐχὴν ταύτην πάντες εἰσέρχονται εἰς τὰ ἀνάκτορα, ἐνῶ ὁ χορὸς ἐν τῇ ὀρχήστρᾳ ᾄδει μικρὸν ᾄσμα, δι' οὗ ἐκφράζει τὴν ἰδέαν ὅτι αἱ ταχύποδες καὶ ἁμελικοὶ τιμωροὶ τῶν ἐγκλημάτων, αἱ Ἑρινύες, εἰσῆλθον

καὶ αὐτοὶ ἤδη εἰς τὸν οἶκον τοῦ Ἀγαμέμνονος, προσβηθεῖντος καὶ τοῦ Ἑρμοῦ εἰς τὸ ἔργον τῆς θείας δικαιοσύνης.

Μετ' ὀλίγον ἀναφαίνεται μόνῃ ἡ Ἥλέκτρα πρὸ τῶν πυλῶν τῶν ἀνακτόρων καὶ μένει ἐκεῖ φρουροῦσα ἵνα μὴ λάθῃ ἐλθὼν ὁ Αἰγισθος. Καθ' ἣν δὲ στιγμήν ὁ Ὀρέστης καὶ ὁ Πυλάδης εἰσῆλθον, ἡ Κλυταιμνήστρα περιεκόσμει τὴν νεκρικήν ὑδρίαν τὴν ἐγκλείουσαν τὴν κόνιν τοῦ Ὀρέστου, ἵνα θάψῃ αὐτήν. Οἱ δύο νεανῖαι ἐπιτίθενται ξιφῆρεις κατ' αὐτῆς, ἀκούονται δ' ἐνδοθεν αἱ γοεραὶ φωναὶ τῆς ὑφισταμένης τὴν ἐπίθεσιν μητρός, καλοῦσῃς εἰς βοήθειαν τὸν Αἰγισθον καὶ ἰκετευούσῃς τὸν Ὀρέστην νὰ λυπηθῇ καὶ μὴ φονεύσῃ τὴν γεννήσασαν αὐτόν· παραθέτομεν ὀλίγους στίχους τῆς φρικώδους ταύτης σκηνῆς·

Κλυτ. Αἰαῖ· ἰὼ στέγαι

φίλων ἔρημοι, τῶν δ' ἀπολλύντων πλέαι.

Ἥλ. Βαῖ τις ἐνδον· οὐκ ἀκούετ', ὦ φίλαι·

Χορ. Ἦκουσ' ἀνῆκουστα δύστανος, ὥστε φρεῖται.

Κλυτ. Οἴμοι τάλαινα· Αἰγισθε, ποῦ ποτ' ὦν κυρεῖς·

Ἥλ. Ἴδου μάλ' αὖθροεῖ τις. Κλυτ. ὦ τέκνον, τέκνον,
οἴκτιρε τὴν τεκοῦσαν. Ἥλ. Ἀλλ' οὐκ ἐκ σέθεν
ὥκτιρεθ' οὗτος οὐδ' ὁ γεννήσας πατήρ.

Χορ. ὦ πόλις, ὦ γενεὰ τάλαινα, νῦν σε
μοῖρα καθημερία φθίνειν ἔχει.

Κλυτ. ὦ μοι πέπληγμαι. Ἥλ. Παῖτον, εἰ σθένεις, διπλῆν.

Κλυτ. ὦ μοι μάλ' αὖθις. Ἥλ. Εἰ γὰρ Αἰγισθῶ θ' ὁμοῦ.

Καίτοι ἡ σκηνὴ αὕτη δὲν τελεῖται πρὸ τῶν ὁμμάτων τοῦ θεατοῦ, οὐχ ἵπτον εἶναι πλήρης φρίκης καὶ καταπλήξεως καὶ συνταράσσει σφοδρότατα τὴν ψυχὴν αὐτοῦ. Ὁ Ὀρέστης μετὰ τὴν τέλεσιν τοῦ φόνου τῆς μητρός, ἐν ᾧ χορὸς ὡς δίκαιον χαρακτηρίζει, ἐξέρχεται μετὰ τοῦ Πυλάδου ἐκ τῶν ἀνακτόρων ἔχων αἰμοσταγεῖς τὰς χεῖρας, ἀλλὰ φανέντος μακρόθεν τοῦ Αἰγισθοῦ ἀμφότεροι οἱ νεανῖαι εἰσέρχονται αὖθις εἰς τὰ ἀνάκτορα, τῆς Ἥλεκτρας μαινάσης ἐκτὸς ἵνα ὑποδεχθῇ τὸν τύραννον. Οὗτος προσελθὼν ἐρωτᾷ ἐπιτακτικῶς αὐτήν, ποῦ εἶναι οἱ ξένοι· οἱ Φωκεῖς οἱ κομίσαντες τὴν ἀγγελίαν τοῦ θανάτου τοῦ Ὀρέστου· ἡ Ἥλέκτρα ἀπαντᾷ ὅτι εἶναι ἐντὸς καὶ ὅτι ἐκόμισαν καὶ τὰ λείψανα αὐτοῦ· ἰδοὺ τὸ σχετικὸν μέρος τοῦ μεταξὺ αὐτῶν διαλόγου μετὰ τινων ἄλλων ἐρωτήσεων καὶ ἀπαντήσεων·

Αἰγ. Ποῦ δῆτ' ἂν εἶεν οἱ ξένοι· διδάσκέ με.

Ἥλ. Ἐνδον· φίλης γὰρ προξένου κατήνυσαν.

Αἰγ. Ἦ καὶ θανόντ' ἤγγειλαν ὥς ἐτητύμως·

Ἥλ. Οὐκ, ἀλλὰ κάπεδειξαν, οὐ λόγῳ μόνον.

Αἰγ. Πάρεστ' ἄρ' ἡμῖν ὥστε κάμφαντ' μαθεῖν·

Ἥλ. Πάρεστι δῆτα, καὶ μάλ' ἄζηλος θεά.

Αἰγ. Ἦ πολλὰ χαίρειν μ' εἶπας οὐκ εἰωθότως.

Ἥλ. Χαίροις ἂν, εἴ σοι χαρτὰ τυγχάνει τάδε.

Αἱ ἀπαντήσεις τῆς Ἡλέκτρας ἐνταῦθα ἐγκλείουσι θαυμασίαν τραγικὴν εἰρωνείαν, ἣν κάλλιστα ἐννοεῖ ὁ θεατὴς, ἐνῷ ὁ Αἰγισθος οὐδὲν ὑποπτεύει. Οὗτος διατάσσει ἀγερῶχος τὴν θυγατέρα τοῦ Ἀγαμέμνονος ν' ἀνοίξῃ τὰς πύλας τῶν ἀνακτόρων, ὅπως ἴδωσι πάντες οἱ Μυκηναῖοι καὶ οἱ Ἀργεῖοι τὰ λείψανα τοῦ Ὀρέστου καὶ μή τις, ἐλπίζων ἐπ' αὐτόν, στασιάσῃ ἐν τῷ μέλλοντι, ἀλλ' ὑπακούῃ προθύμως εἰς τὰς διαταγὰς τοῦ βασιλέως. Αἱ πύλαι ἀνοίγονται ὑπὸ τῆς Ἡλέκτρας, ἐμφανίζονται δ' ὁ Ὀρέστης καὶ ὁ Πυλάδης ἔχοντες τὰ ξίφη κεκρυμμένα ὑπὸ τὰ ἱμάτια, ἐν ᾧ διὰ θεατρικοῦ μηχανήματος προσάγεται καὶ τὸ πτώμα τῆς Κλυταιμνήστρας κεκαλυμμένον διὰ πέπλου· ὁ τύραννος νομίζει ὅτι ὑπὸ τὸν πέπλον εἶναι τὰ λείψανα τοῦ Ὀρέστου καὶ δίδει διαταγὴν ὅπως ἀποκαλύψωσι ταῦτα καὶ καλέσωσι καὶ τὴν Κλυταιμνήστραν, ἵνα παρευρεθῇ καὶ αὐτὴ εἰς τὴν θέαν αὐτῶν· ἀλλ' ὁ Ὀρέστης, εἰπὼν ὅτι αὐτὸς ὁ ἴδιος ὀφείλει νὰ ἄρῃ τὸν πέπλον καὶ γυμνώσας τὸ ξίφος καθ' ἣν στιγμήν ὁ Αἰγισθος ἀποκαλύπτει τοῦτον καὶ βλέπει τὸ πτώμα τῆς Κλυταιμνήστρας, ἀνακράζει μετὰ τρομερᾶς φωνῆς :

Αὕτη πέλας σου· μηκέτ' ἄλλοσε σκόπει.

ἐν ᾧ ὁ Αἰγισθος μετ' ὀδυνηρᾶς ἐκπλήξεως ἀναφωνεῖ ἐπὶ τῷ φρικτῷ θεάματι·

Οἴμοι τί λεύσσω ;

ἐπακολουθεῖ δ' ὁ ἐξῆς διάλογος·

Ὀρ. Τίνα φοβεῖ ; τί ν' ἀγνοεῖς ;

Αἰγ. Τίνων ποτ' ἀνδρῶν ἐν μέσοις ἀρκυστάτοις
πέπτωχ' ὁ τλήμων ; Ὀρ. Οὐ γὰρ αἰσθάνει πάλαι
ζῶντας θανοῦσιν οὐνεκ' ἀνταυδᾶς ἴσα ;

Αἰγ. Οἴμοι ξυνῆκα τοῦπας· οὐ γὰρ ἔσθ' ὅπως
ὅδ' οὐκ Ὀρέστης ἔσθ' ὁ προσφρονῶν ἐμέ.

Ὀρ. Καὶ μάντις ὢν ἄριστος ἐσφάλλου πάλαι.

Αἰγ. Ὅλωλα δὴ δειλῖος Ἀλλά μοι πάρες
κἂν σμικρὸν εἰπεῖν.

Κατανοήσας ὁ ἀνὴρ τυράννος ὅτι τὸ τέλος αὐτοῦ ἐπικεῖται ζητεῖ νὰ ὁμιλήσῃ ἐπ' ὀλίγον πρὸς τὸν Ὀρέστην, μήπως δυνηθῇ νὰ σώσῃ τὴν ζωὴν αὐτοῦ· ἀλλ' ἡ Ἡλέκτρα παρεμβαίνει καὶ κωλύει τοῦτο ἀπαιτοῦσα παρὰ τοῦ ἀδελφοῦ, ἵνα ταχέως φονεύσῃ αὐτόν καὶ ρίψῃ βορὰν τῶν γυπῶν. Ὁ Ὀρέστης τότε διατάσσει τὸν Αἰγισθον νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὰ ἀνάκτορα, διότι θέλει νὰ θανατώσῃ αὐτόν ἐν αὐτῇ ἐκείνῃ τῇ θέσει, ἐν ἣ οὗτος ἐφόνευσε τὸν Ἀγαμέμνονα, ἀναγκάζει δὲ τὸν τύραννον νὰ προπορευθῇ φοβούμενος μὴ καταφύγῃ εἰς αὐτοκτονίαν. Οὕτως ὁ Αἰγισθος ἄγεται εἰς τὸν τόπον τοῦ θανάτου ὡς δοῦλος, ἀφήνων τοὺς θεατὰς κατεχομένους ἐπὶ τῇ προσδοκίᾳ τούτου ὑπὸ συγκινήσεως οὐχὶ ἐλάσσονος ἢ ἂν ἡ θανατικὴ ἐκτέλεσις ἐτελείτο πρὸ αὐτῶν.

Πάντες εἶναι ἤδη ἐντὸς τῶν ἀνακτόρων, ὅπου πίπτει καὶ τὸ δεύτερον ἐξελαστήριον θῦμα εἰς τὴν σκιάν τοῦ Ἀγαμέμνονος, ἐν ᾧ ὁ χορὸς τῶν γυναικῶν ἀπέρχεται ἐκφράζων διὰ τῶν τριῶν ἐπομένων στίχων τὴν ιδέαν τῆς ἀποκαταστάσεως τοῦ γένους τῶν Ἀτρείδων διὰ τῆς γενομένης ἐκδικήσεως·

ὦ σπέρμ' Ἀτρέως, ὡς πολλὰ παθὼν
 δι' ἐλευθερίας μόλις ἐξῆλθες
 τῇ νῦν ὁρμῇ τελεωθέν.

Ἐκ τῆς γενομένης ἀναλύσεως σαφῶς βλέπει τις ὅτι τὸ κυριώτατον πρόσωπον τῆς τραγωδίας εἶναι ἡ *Ἡλέκτρα*, ἥτις καρτερικῶς καὶ γενναίως ἀγωνίζεται ἐν αὐτῇ ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους, μὴ υποκύπτουσα εἰς τὴν βίαν καὶ τοὺς ἐξευτελισμοὺς τοῦ Αἰγίσθου καὶ τῆς Κλυταιμνήστρας, ἀλλ' ἄσπονδον τὸ πρὸς αὐτοὺς μῖσος τηροῦσα καὶ τὸν ὀλεθρον αὐτῶν βουλευομένη· ἐπειδὴ δὲ τὴν τιμωρίαν αὐτῶν δὲν δύναται μόνῃ νὰ ἐπιτελέσῃ, ἀναμένει τὸν ἀδελφόν, ὅστις, τοῦ πατρὸς ἀποθανόντος, θεωρεῖται ὡς ἀρχηγὸς τῆς οἰκογενείας, ὀφείλων νὰ ἐξαγνίσῃ καὶ σφύσῃ τὸ μολυνθέν καὶ εἰς ἐξαφάνισιν τείνον γένος· τοῦτον δ' ἀναμένουσα ἐκδηλοῖ ἰσχυροτάτην καὶ τρυφερωτάτην ἀγάπην καὶ πρὸς αὐτὸν καὶ πρὸς τὸν οἰκτρῶς φονευθέντα πατέρα· ὅτε δ' ὁ πολυπόθητος ἀδελφὸς ἔρχεται ὡς τιμωρὸς τῶν φονέων, συντελεῖ δραστηρίως καὶ θαρραλέως μετ' αὐτοῦ εἰς τὴν τιμωρίαν τούτων. Καθόλου ἡ *Ἡλέκτρα* εἶναι καρτερική, γενναία, τολμηρά, θερμουργός, δραστήρια καὶ ἄκαμπτος εἰς τὴν ἀμυναν τῶν ἱερωτάτων καὶ τιμολυσιμῶν δικαιωμάτων τῆς οἰκογενείας. Ἄν δ' ἐν τῇ στιγμῇ τοῦ θανάτου τῆς μητρὸς δεικνύῃ πολλὴν σκληρότητα, τοῦτο ὀφείλεται εἰς τὴν διαγωγὴν αὐτῆς ταύτης τῆς μητρὸς, ἥτις μετὰ τὴν διάπραξιν τοῦ ἐγκλήματος τῆς μοιχείας καὶ τῆς συζυγοκτονίας ἐπὶ πολλὰ ἔτη ἐθασάνιζεν αὐτήν καὶ τέλος εἰς οἰκτρὸν θάνατον ἐν ὑπογείῳ οἰκήματι προώριζε.

Ἡ ἀδελφὴ τῆς *Ἡλέκτρας Χρυσόθεμις*, ὡς καὶ ἐν τῇ ἀναλύσει ἐδείξαμεν, διὰ τοῦ συνεσταλμένου, συντηρητικοῦ καὶ ψυχροῦ αὐτῆς χαρακτῆρος ἐξαίρει ἔτι μᾶλλον τὸ ἠθικὸν ὕψος ἐκείνης, πρὸς τὸν σκοπὸν δὲ τοῦτον ἐτέθη παραλλήλως αὐτῇ τοῦ ποιητοῦ. Εἶναι ὁμῶς ἀγαθὴ καὶ οὐδόλως μνησικακεῖ κατὰ τῆς ἀδελφῆς καίπερ σφοδρῶς ὀνειδίζούσης αὐτήν.

Ἡ δὲ *Κλυταιμνήστρα* εἰκονίζεται ἐν τῇ τραγωδίᾳ διὰ τῶν ζυφερωτέρων χρωμάτων, παραβάτις τῆς συζυγικῆς πίστεως, φονεὺς τοῦ συζύγου, συζῶσα μετὰ τοῦ μοιχοῦ, ἐορτάζουσα ἐν τοῖς ἀνακτόροις κατὰ μῆνα ἐπὶ τῷ φόνῳ τοῦ Ἀγαμέμνονος, ἐπιβουλευθεῖσα τὴν ζωὴν τοῦ μικροῦ Ὀρέστου, χαίρουσα ἐπὶ τῷ θανάτῳ αὐτοῦ ὅτε ψευδῶς τῇ ἀνηγγέλη οὕτως, μισαῦσα τὴν *Ἡλέκτραν* καὶ τὸν ὀλεθρον αὐτῆς μετὰ τοῦ Αἰγίσθου βυσσοδομοῦσα. Διὰ τῆς ἀπεικονίσεως πασῶν τούτων τῶν μικροτήτων ὁ ποιητὴς ἐπεδίωξε ν' ἀφαιρέσῃ παρὰ τοῦ θεατοῦ πάντα οἶκτον πρὸς αὐτήν κατὰ τὴν φοβεράν στιγμὴν τοῦ φόνου αὐτῆς ὑπὸ τοῦ υἱοῦ καὶ νὰ δείξῃ ὅτι τοιαύτη μήτηρ ἔλαβεν ἐπαξίως τὰ ἀντίποινα τῶν ὅσα ἔπραξε. Καὶ εἶναι μὲν ἀληθές ὅτι ὑφ' οἰανδήποτε ἐποψίν ὁ φόνος μητρὸς ὑπὸ τῶν τέκνων εἶναι τι ἀπαίσιον καὶ φρικτὸν καὶ ὅτι ἐν τῇ προκειμένῃ τραγωδίᾳ ἴσως ἔρχεται ὁ θάνατος τοῦ Αἰγίσθου· ἀλλὰ, πλὴν τῶν εὐφυῶν μέσων, ὧν ὁ ποιητὴς ἐποίησεν χρῆσιν πρὸς ἐξάλειψιν ἢ μείωσιν τῆς ἐκ τῆς μητρακτονίας φρίκης, ὀφείλει τις νὰ λάβῃ ὑπ' ὄψιν πρῶτον μὲν ὅτι ὁ φόνος ἐπεβάλλετο ὑπὸ τοῦ θεοῦ πρὸς καταπράυνσιν τῆς ἐξεγερθείσης συνειδήσεως τῶν ἀνθρώπων ἐπὶ τοῖς ἐγκλήμασι τῆς *Κλυταιμνήστρας* καὶ ὅτι δὲν ἠδύνατο νὰ γίνῃ παράβασις τῆς θείας διατα-

γῆς ἀτιμωρητεῖ, δεύτερον δὲ ὅτι, κατὰ τὰ κρατοῦντα ἐν τῇ ἀρχαίᾳ ἐλληνικῇ οἰκογενεΐᾳ, τὸ πᾶν ἐν αὐτῇ ἦν ὁ πατήρ καὶ ὅτι, ἐν τοῖς ἡρωϊκοῖς μάλιστα χρόνοις, οὐχὶ ἡ πολιτεία, ἥτις ἔτι δὲν εἶχε συμπαγῇ ἀρτίως, ἀλλ' ὁ υἱὸς ὤφειλεν, εἰ μὴ τις ἄλλος συγγενής, νὰ τιμωρήσῃ τὸν φονέα τοῦ πατρός. Ἄλλως τε τίς βεβαιοῖ ὅτι ἡ Κλυταιμνήστρα μὴ φονευομένη ὑπὸ τῶν τέκνων ἤθελε φεισθῇ κατόπιν αὐτῶν, ἀφοῦ ἤδη εἶχε πειραθῇ νὰ φονεύσῃ ταῦτα; Αὐτὴ καὶ μόνη ἡ σωτηρία τῶν τέκνων ἐπέβαλλεν αὐτοῖς τὸν φόνον μητρὸς διασπασάσης πάντα φυσικὸν καὶ ἠθικὸν δεσμὸν πρὸς αὐτά.

Ἐρχόμεθα ἐπὶ τὸν *Ορέστην*. Οὗτος μετὰ τῆς πρὸς τὸν πατέρα στοργῆς συνεισφέρει μεγίστην εὐσέθειαν πρὸς τοὺς θεοὺς, φαίνεται δὲ πλήρης νεανικῆς τόλμης καὶ δυνάμεως πρὸς ἐκτέλεσιν τοῦ μεγάλου καὶ φοβεροῦ ἔργου ὃ ἀνέλαβεν. Ὁ ἀχώριστος αὐτοῦ φίλος *Πυλάδης* καὶ ὁ πλήρης πίστεως καὶ ἀφοσιώσεως γηραιὸς *Παιδαγωγός* βοηθοῦσιν αὐτῷ εἰς τὸ ἔργον τοῦτο, ὁ μὲν διὰ τοῦ σώματος αὐτοῦ, ὁ δὲ διὰ τῶν πολυτίμων καὶ ἐκ τῆς πρεσβυτικῆς πείρας ὑπαγορευομένων ὁδηγιῶν.

Ὁ δ' *Αἰγισθος*, ἐρχόμενος ἐν τῷ δράματι καθ' ἣν στιγμὴν ἀναμένει αὐτὸν τὸ μοιραῖον τέλος, εἰκονίζεται ὡς τύραννος ἀλαζὼν καὶ ἀνανδρὸς, ἐξευτελιστικῶς ἀγόμενος εἰς τὸν θάνατον.

Ὁ χορὸς τέλος συμπαθεῖ διαρκῶς τῇ *Ἠλέκτρᾳ* καὶ συμβουλεύει αὐτῇ νὰ περιστείλῃ τὸ ἄλγος καὶ τὰς παραφροσάς, ἵνα μὴ βλάβῃ ἑαυτὴν ἀγωνιζομένη κατ' ἰσχυρῶν, δὲν αἴρεται ὅμως εἰς ὑψηλὰς σκέψεις καὶ παρατηρήσεις ἐκ τῶν δρωμένων, ὡς βλέπομεν ἐν ἄλλαις τραγωδίαις τοῦ ποιητοῦ, ἀλλὰ περιορίζεται εἰς τὴν ἀποδοχὴν τῶν λόγων καὶ τῶν αἰσθημάτων τῆς ἡρώιδος καὶ εἰς παθητικὴν ὑποστήριξιν τοῦ ἔργου τῆς ἐκδικήσεως. Τὸ ἔργον δὲ τοῦτο τῆς ἐκδικήσεως εἶναι ἡ κρατοῦσα ἰδέα ἐν τῇ τραγωδίᾳ. ὡς ἐκ τῆς μελέτης αὐτῆς γίνεται δῆλον. Ὁ ποιητὴς παρίστησιν αὐτὸ ὡς πράξιν θείας δικαιοσύνης στηριζομένην εἰς τὴν ἱερότητα τοῦ οἰκογενειακοῦ δικαίου, οὗτινος ἐν τῶν ἀπαραιτήτων στοιχείων εἶναι καὶ ἡ ἔκφρασις εὐγνωμοσύνης τῶν τέκνων πρὸς τοὺς γεννήτορας.

Τὴν μικρὰν ἡμῶν πραγματείαν τερματίζομεν εἰπόντες ὀλίγα τινὰ ἔτι καὶ περὶ τῆς πλοκῆς τῆς τραγωδίας. Εἶναι ἀληθές ὅτι αὕτη δὲν εἶναι πολυσύνθετος, ὅπως φαίνεται ἐν ἄλλαις τραγωδίαις τοῦ ποιητοῦ καὶ μάλιστα τοῦ *Οιδίποδος* τυράννου· ἀλλ' ἐν τῇ ἀπλότητι αὐτῆς ἡ τραγωδία τῆς *Ἠλέκτρας* περιλαμβάνει τόσην ποικιλίαν καὶ ἐνέχει τοιαύτας λαμπρὰς ψυχολογικὰς μεταπτώσεις, προσέτι δὲ τοσαύτην τραγικὴν εἰρωνείαν, ὥστε διεγείρει ἐπανειλημμένως καὶ ζωηρῶς τὸ δραματικὸν ἐνδιαφέρον καὶ τὴν συγκίνησιν τοῦ θεατοῦ· ἡ σύγκρουσις τῶν ἀντιθέτων χαρακτήρων τῆς *Ἠλέκτρας* καὶ τῆς *Χρυσothέμιδος*, ἡ σφοδρὰ ἔρις τῆς *Κλυταιμνήστρας* καὶ τῆς *Ἠλέκτρας*, ἡ πρὸ τοῦ ἀγάλματος τοῦ *Ἀπόλλωνος* προσευχὴ τῆς βασιλίσσης διὰ τὸ ἀπαίσιον ὄνειρον ὃ εἶδε καὶ ὁ νοερῶς ἐκφραζόμενος πόθος ν' ἀποθάνῃ ὁ υἱὸς αὐτῆς, ἡ χαρὰ τῆς *Χρυσothέμιδος* νομισάσης ὅτι ἤλθεν ὁ *Ορέστης* καὶ ἡ μεγάλη λύπη ὅτε ἐπείσθη περὶ τοῦ ἐναντίου, αἱ γενναῖαι ἀλλὰ μάταιαι προσπάθειαι τῆς *Ἠλέκτρας*, ὅπως πείσῃ τὴν ἀδελφὴν νὰ μετὰσχῃ τοῦ ἔργου τῆς ἐκδικήσεως, ὁ θλιβερώτατος θρήνος αὐτῆς ἐπὶ τῶν λειψάνων τοῦ *Ορέστου*, ἡ θαυμασία σκηνὴ τῆς ἀναγνώσεως τῶν δύο ἀδελφῶν

καὶ ἡ τραγικωτάτη τῶν φονέων τιμωρία δὲν ποικίλλουσιν ἐξόχως τὴν ὅλην πρᾶξιν συνοφασμέναι μετὰ πολλῆς λεπτότητος καὶ τέχνης, αἵτινες δεικνύουσι τὴν ὑπέροχον δραματικὴν εὐφυΐαν τοῦ ποιητοῦ ; Εἶναι ἀπλὴ λοιπὸν ἡ τοιαύτη πλοκή ; Δυστυχῶς παρὰ πολλοῖς ὑπάρχει πρόληψις ὅτι πᾶν ἔργον ἀρχαῖον εἴτε τοῦ πνεύματος εἴτε τῆς τέχνης εἶναι ἀπλοῦν, μὴ ἔχον τὴν πολυσύνθετον καὶ περίτεχνον λεγομένην ὁρὴν τῶν νεωτέρων ἔργων. Καὶ ὅμως ποῖον πλοῦτον θαυμασίων ποικιλιῶν καὶ αἰσθητικῶν ἐκ τούτου ἀπολαύσεων δὲν ἀντλεῖ ὁ βαθύτερον καὶ λεπτομερέστερον ἐξετάζων τὰ ἀρχαῖα ἔργα ! Τοιαῦτον εἶναι καὶ ἡ ἀναλυθεῖσα τραγωδία τῆς Ἡλέκτρας, περὶ ἧς, ἐν συγκρίσει πρὸς τὴν ὑψίστην δραματικὴν ἀξίαν ἔχουσαν τραγωδίαν τῆς Ἀντιγόνης, παλαιὸν ἐπίγραμμα λέγει·

Εἴτε σοι Ἀντιγόνην εἰπεῖν φίλον, οὐκ ἂν ἁμάρτοισ,
εἴτε καὶ Ἡλέκτραν· ἁμφοτέραι γὰρ ἄκρον.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΘΟΙΒΙΔΟΠΟΥΛΟΣ

